

Za teologiju s Mediterana

Tekst koji slijedi proizašao je iz teoloških iskustava koja su se stvarala na obalama Mediterana te iz istraživanja i rasprave koji su trajali nekoliko godina. Sada se u obliku manifesta dostavlja onima koji su zainteresirani za ovu temu i koji se namjeravaju uključiti, na određeni način, u započeti proces. Prema etimologiji same riječi „manifest“, zapravo nam je namjera Crkvama, akademskoj zajednici i onima koji se žele susresti s našim radom ponuditi tekst koji predočuje neka teorijska dostignuća i neka uporišta polazeći od kojih namjeravamo raditi za jednu teologiju s Mediterana. To je, dakle, otvoren tekst, dinamičan kao što je i proces za koji se nadamo da će proizaći iz iznošenja ovog manifesta. Iz tog razloga tekst također predstavlja preuzimanje odgovornosti, s naše strane kao teologa i teologinja, za teologiju koja može pridonijeti povezivanju mediteranskih Crkava i izgradnji Mediterana mira.

I. Mediteran nam predstavlja izazov

Ovaj dokument proizašao je iz slušanja.

Što čujemo, vidimo, dodirujemo, doživljavamo, kad pozorno oslušujemo Mediteran?

Ne smijemo se ograničiti na površno slušanje. Okrenuta nebeskim visinama, a istodobno i zemaljskim dubinama, teologija nas vodi u dubine Mediterana, tjera nas da prijedemo njegove gradove, luke, mjesta kulta, kasabe, vrata..., tamo gdje se odvija križanje: plod susreta i sukoba, dijaloga i kompromisa, prihvaćanja i odbacivanja.

Pred proturječjima, socijalnim opasnostima i brojnim izazovima koji se postavljaju, osobito pred vjernike, ne možemo ostati inertni i nijemi. Tko se bavi teologijom osjeća proročku odgovornost da sve to izrazi riječima s pogledom vjere. Svjesni da „poučavati i studirati teologiju znači živjeti na granici“¹, pozvani smo ponuditi drugačiju naraciju o Mediteranu, o njegovim pričama i licima, kako bismo s onima koje susrećemo podijelili mudre uvide, u skladu s mistikom nade, u solidarnosti sa svim brodolomcima povijesti i prema evanđeoskom stilu relacijskog i proročkog dijaloga.

Tisuću uvala i mnogi narodi, tri kontinenta (Afrika, Azija, Europa) i pet obala (Sjeverna Afrika, Bliski istok, Crno more i Egejsko more, Balkan i Latinska Europa) koje gledaju na Mediteran, tako snažno karakterizirani kulturnim i društvenim iskustvom obale – odnosno onim što more određuje kao život, navike i izbore, razmjenama i miješanjima koja se odvijaju duž raskrižja ulica i trgova – stoljećima su bili povoljna mjesta za otkrivanje smisla ljudskog i božanskog.

Mediteran je bio kolijevka povijesti, religija, migracija, gospodarskih i kulturnih razmjena, razdoblja mira i napretka. Međutim, danas se čini da je slika brodoloma možda ona koja ga najbolje predstavlja, jer je zapravo za mnoge postao grobnica: mjesto nepravde i nejednakosti, deportacija i masakra. Mjesto gdje smo svi brodolomci: jer ono čemu svjedočimo na Mediteranu je brodolom civilizacije.

Mediteran je također bio kolijevka koja je svjedočila usponu vjerničke misli, ne samo kršćanske. Tu su se, ne bez sukoba i mučeništva, oblikovali oni teološki modeli koji su i danas pojam rasprave za nove teologije razvijene i izvan njega.

Zalažemo se za teologiju koja se, njegujući ovu tisućljetnu tradiciju, prepoznaje kao teologija s Mediterana. Želimo prihvatiti učiteljski nauk koji nam je papa Franjo dao posljednjih godina, posebno na simpoziju u Napulju 2019., na susretu s biskupima Mediterana u Bariju 2020. i u mnogim drugim prilikama, te raditi za teologiju koja s Mediterana može doprinijeti stvaranju putova bratstva,

¹ PAPA FRANJO, *Pismo za 100. obljetnicu Katoličkog sveučilišta u Argentini*, 3. ožujka 2015.

uzajamnosti i mira unutar vjernih zajednica i u dijalogu s onima koji se posvećuju izgradnji bratskog svijeta. To će biti moguće ako se sve više obnavlja afektivna, relacijska dimenzija te dimenzija agape-ljubavi mediteranskog humanizma.

Također smo uvjereni da Mediteran nije moguće realno sagledati „osim u dijalogu i to kao povijesni, geografski i ljudski most između Europe, Afrike i Azije. Riječ je o prostoru u kojem je odsutnost mira proizvela višestruke regionalne i globalne neravnoteže, a čija bi pacifikacija kroz praksu dijaloga mogla uvelike pridonijeti pokretanju procesa pomirenja i mira“².

Baviti se teologijom na Mediteranu za nas znači odlučiti se ne stvarati neku neutralnu teologiju, nego onu koja svoje temelje ima u logici utjelovljenja i otajstvu Uskrsa. Teologija je to koja u povijesti ne prepoznaje tek onako pridodani prostor, nego mjesto u kojemu se razumije autentično značenje navještaja evanđelja.

II. Stil teologiziranja na Mediteranu

1. Kontekstualna i narativna teologija

Mediteran treba teologiju koja u punini živi svoju kontekstualnu dimenziju, prepoznata kao vlastiti i neopozivi poziv. Danas se taj zahtjev čini konstitutivnim elementom koji se ne može jednostavno svesti na neke „originalne“ i „marginalne“ prijedloge. Narodi Mediterana, koji su bili naklonjeni plodnom susretu tradicije židovske i kršćanske vjere s grčko-helenističkim mišljenjem, u svom načinu shvaćanja života i svijeta čuvaju tumačenje teologije kao „*affectus fidei*“. Ponovno isticanje „afektivne“ dimenzije, neodvojivo sjedinjene s „intelektualnom“ i takve da čini njenu unutarnju pokretačku snagu, može pogodovati razumijevanju koje nije izvanjsko, već – da tako kažemo – razumijevanju iznutra onoga što se događa u ovom kontekstu. Teologija s Mediterana je u tom smislu „uranjajuća“ teologija koja dopušta da je dotaknu rane i tjeskobe koje izražavaju mediteranski konteksti, dok također zna dokučiti *novum* koji u njima izranja. Iz tih rana izvire svjetlo Isusove Pashe, *živog kriterija* kojim se nastavlja tumačiti *kretanje analogije*, koje je kroz stoljeća omogućilo Crkvi da u stvarnosti, u stvorenome i u povijesti odčitava veze, znakove i reference na Božje spasiteljsko djelovanje.

Kontekst kao takav, a posebno ovaj mediteranski kontekst, mora biti prepoznat kao vrednota ne sama po sebi, već i u odnosu na spasenje koje je donio Krist s obzirom na dolazak Kraljevstva. U tom smislu, Mediteran se može shvatiti kao „teološko mjesto“ koje zahtijeva smirenu i nepovršnu pozornost prema životnim pričama pojedinaca i zajednica, prema životopisima i proživljenome, u korist više narativne teologije.

2. Teologija slušanja...

Teologija s Mediterana, kao i svaka teologija, živi od slušanja Božje riječi i od slušanja života ljudi. To je teologija koja ne ostaje neosjetljiva na krik boli i zahtjeve za pravdom koji dolaze od mnogih brodolomaca povijesti: od onih koji napuštaju svoje zemlje, od tolikih koji su iskorištavani u svom radu i poniženi u svom dostojanstvu; od onih kojima je oduzeto pravo stanovati u vlastitoj zemlji, koji su lišeni mogućnosti da ostvare budućnost. Njezina je zadaća dati glas proročkoj instanci sadržanoj u „kriku“ čovječanstva koji odzvanja onim Kristovim na križu (usp. Mk 15,34). Znamo da moramo krenuti od ovog slušanja koje sada, više nego u prošlosti, poprima zvuk šutnje i plača

² PAPA FRANJO, *Teologija nakon Veritatis Gaudium u kontekstu Mediterana*, Napulj, 21. lipnja 2019.

utopljenika i nespašenih, priča o rezignaciji i iskupljenju. Želimo to učiniti u stilu ponizne teologije, koja ne daje unaprijed zapakirane odgovore, već dopušta da je nastanjuju provokacije ovog mora i zemalja do kojih ono dopire. Ukorištena, kao i svaka autentična teologija, u *auditus fidei* i *auditus hominis*, teologija s Mediterana želi prakticirati kodeks gostoprimstva koji se ne plaši pluralnosti; koji pomaže da se shvate razlike prisutne u „kontekstu“ (tal. „*con-testo*“) kao neviđeno „tkanje tekstova“ (tal. „*tessitura di testi*“) koje stvara novost života i mišljenja, a ne da su te razlike prepreka. To je teologija sposobna za hermeneutiku milosrđa koja zna promicati znanje o drugome – tko god on bio: Židov, kršćanin, musliman, onaj koji drugačije vjeruje ili ne vjeruje –, u bogatstvu čija je nositeljica, i razmjenu iskustava, otvarajući putove autentične razmjene u globalnom mediteranskom društvenom i crkvenom tkivu. Nije više eurocentrična, nego teologija sposobna nadilaziti kulture, koja se ne boji kontaminacije: sposobna dati glas bogatstvu različitih kontinentalnih obala koje okružuju Mediteran: bogatstvu europskog Zapada, njegovoj jedinstvenoj, humanističkoj baštini, hranjenoj na poseban način judeo-kršćanskom tradicijom; bogatstvu Istoka iz kojeg je izniklo svjetlo božanske Mudrosti – čija su „sjemena“ već prisutna u životima, u religijama njegovih naroda – te onom afričkog kontinenta bogatog ne samo prirodnim resursima, već i neprocjenjivim ljudskim kvalitetama kao što su duboki religiozni osjećaj – posebno u iskustvu islama u Magrebu –, osjećaj za obitelj, poštivanje života, život u zajednici te izoštreni osjećaj za solidarnost³.

„Ne smijemo tražiti da svi narodi sa svih kontinenata u izražavanju kršćanske vjere oponašaju oblike koje su prihvatili europski narodi u određenom povijesnom trenutku, jer se vjeru ne može zatvarati u granice shvaćanja i izraza bilo koje kulture. Neprijeporna je činjenica da ni jedna kultura zasebno ne može iscrpiti Kristovo otajstvo otkupljenja“ (EG 118).

3. ... i dijaloga

Teologija s Mediterana u svojoj praksi provodi načelo „dijaloga na čitavom području“ (VG, *Uvod* 4b). Osim toga, dijaloška se instanca ne može smatrati jednostavnim opcionalnim izborom među mnogima, već se mora pretpostaviti, počevši od toga da ona karakterizira samu dinamiku Objave: Bog je dijalog i dijalog je Božje mjesto. Dijalog s drugim religijskim tradicijama mora biti praćen dijalogom s kulturama i s različitim pristupima znanju o dubokim pitanjima koja se tiču života ljudi. Vjerske tvrdnje, ukorištenjene u živoj tradiciji Crkve, valja s pažnjom prihvaćati i prenositi da se istakne njihov dijaloški potencijal pred drugim kršćanskim vjeroispovijestima (Armencima, pravoslavicima, protestantima⁴...) i drugim religijskim tradicijama. To obvezuje teologe i teologinje Mediterana da promiču dinamičnu interakciju između teoloških i kulturnih središta, „umrežavanje“ (VG, *Uvod* 4d) različitih izraza crkvenih i religijskih stvarnosti te mnogih drugih čimbenika koji promiču kulturu i socijalnu zauzetost.

4. Teologija koja prevladava odvajanje od prakse

Teologija s Mediterana, upravo zato što dopušta da je izazove kontekst, sama je po sebi usmjerena na konkretno iskustvo vjerničke zajednice. Pastiri i teolozi, zajedno s ostalim Božjim narodom, žele prevladati ono što je papa Franjo više puta definirao kao „razvod“ između teologije i pastoralnog rada. Vrijeme je da nadiđemo stare pregrade i potaknemo nove i plodne sinergije. Bez pozornosti na crkvena iskustva, teologija bi bila svedena na laboratorijske aktivnosti, apstraktna, hladna, neosobna, autoreferentna, neprikladna za suradnju s cijelim Božjim narodom u evangelizacijskom poslanju. Teologija s Mediterana prepoznaje crkvena iskustva kao rodno mjesto svoga razmišljanja i namjerava

³ Usp. IVAN PAVAO II., Posinodska apostolska pobudnica *Crkva u Africi*, 42–43.

⁴ Broj protestanata se povećava, posebice migracijama iz podsaharske Afrike.

poticati crkvene zajednice da neprestano provjeravaju svoju vjernost hermeneutici usmjerenoj na plodan dijalog između Božje riječi i povijesti muškaraca i žena našega vremena. Otuda prijedlog za takve akademske putove koji unaprjeđuju naracije nastale iz crkvenih praksi i koje prate formaciju usmjerenu na njihovu obnovu.

5. Teologija koja cijeni pučku pobožnost

Teologija Mediterana ne može ne cijeliti pučku pobožnost kao pučku vjeru i religijsko iskustvo ukorijenjeno u vjerničkoj tradiciji. Ne može se zanemariti snažno značenje simbola, obreda i svjetonazora raširenih među narodima Mediterana, ponovno ih čitajući u hermeneutičkom horizontu zajedničke vjere. Pučka pobožnost na Mediteranu povlašten je prostor stapanja i recipročnog gostoprimstva različitih vjera i kultura. I mjesto je u kojem do izražaja dolazi ono „zagovaranje“ koje karakterizira mediteranski stil relacija. Nesvodiva na puki folklor, pučka pobožnost zahtijeva dubinsko razumijevanje, u svojim tradicionalnim oblicima kao i u religioznom smislu života koji prepušta da se pojavi. Ponovno polazeći od središnjeg mjesta navještaja kerigme, upravo u stilu dijaloga, omogućuje nam prepoznati evangelizacijsko značenje pučke vjere i ograničiti njezina moguća skretanja.

6. Teologija „između“

Teologija s Mediterana ne može ne uzeti u obzir da je to prostor „između“. Produbljivanje mediteranske stvarnosti, rezultat međupovezanosti i prožimanja, može pomoći da se ponovno otkrije dijaloška dimenzija onoga što jesmo, ona koja je definirana i izgrađena dolaženjem „na prag“ drugoga, izuvanjem sandala „pred svetim tлом drugoga (usp. Izl 3, 5)“ (EG 169). Ako je među zadaćama teologije tradicionalno i zadaća shvaćanja povezanosti otajstava između sebe, u svijetu u kojem je „sve povezano“ (LS 117), teologinja i teolog moraju znati obuhvatiti današnje reference, odnose, međupovezanosti između tema, znanja i metodologija također u dijalogu s drugim znanostima. Ukratko: teologija „između“ provodi „kompleksnu“ racionalnost „svjesna da je logika koristan alat za provjeru sektorskih istina i istina ograničenih na područje istraživanja, ali da joj duboki slojevi stvarnosti izmiču. [...] Svojim kretanjem povezuje ono što je ljudsko sa životom, s prirodom, s planetom, sa Svemirom.“⁵ Teologija „između“ stoga je prakticanje racionalnosti otvorene otajstvu svijeta, neodvojiva je dakle od onoga što prolazi i nadilazi razum: od ljubavi. U tom smislu teologiju s Mediterana treba shvatiti kao „znanost o granicama“ u kojoj more postaje klasična metafora za „plovību“ otvorenu nikad zadovoljenom istraživanju, a „mostovi“, „ceste“ i „trgovi“ antičkog svijeta postaju simboli susreta različitih kultura. Ono što teologija s Mediterana načelno odbacuje jest legitimnost izgradnje ideoloških „zidova“ i „zidova“ svake druge vrste. Stoga postaje neophodna otvorenost prema multidisciplinarnosti i transdisciplinarnosti uzrokovana mediteranskim kontekstom koji zahtijeva nove putove obrazovanja i aktiviranje daljnjih specifičnih vještina za današnje studente otvorene budućnosti.

III. Doprinis teologije životu narodâ Mediterana

⁵ Edgar MORIN, *L'avventura del "Metodo". Come la vita ha nutrito l'opera*, Raffaello Cortina Ed., Milan, 2023., 109–110.

Teologija nikada nije sama sebi svrha, a najmanje teologija s Mediterana. Duboko ukorijenjena u crkvenim iskustvima, ona želi biti kvasac za pripovijedanje o Mediteranu, „u kojem je moguće prepoznati jedni druge na konstruktivan i miran način pun nade“⁶. Preferencijalna opcija za malene i siromašne koju zahtijeva Evanđelje postaje stoga *preferencijalna opcija za manjine*.

1. Za promicanje društvene pravde i punog građanstva

Baviti se teologijom na Mediteranu znači zapamtiti da naviještanje Evanđelja prolazi kroz zalaganje za promicanje pravde i nadvladavanje nejednakosti koje uzrokuju marginalizaciju, što zahtijeva zaštitu najranjivijih. Nije moguće baviti se teologijom bez podsjećanja na neophodnost humanog i mudrog upravljanja migracijskim tokovima, koje migracije ne koristi kao pijuna na šahovskoj ploči međunarodne geopolitike, već njezinu provokativnost zna prihvatiti za stvarnu svijest o izazovima našeg vremena i za afirmaciju šireg osjećaja građanstva. Nije moguće baviti se teologijom bez preuzimanja obveze za obranu prava na „*puno građanstvo*“⁷ u našim društvima, nadilazeći „diskriminatorno korištenje izraza *manjine*, koje izaziva osjećaje izoliranosti i inferiornosti“ te „utire put neprijateljstvu i neskladu“⁸. Punopravni građanin postaje se kada se u svakom pogledu može pridonijeti životu zemlje u kojoj se živi i koju se osjeća svojom te kada su svakom muškarcu ili ženi zajamčena jednaka prava. Tu mogućnost treba priznati svakome, bez obzira kojoj kulturi pripada ili koju vjeru ispovijeda. Punopravno građanstvo sa sobom nosi i pravo na vjersku slobodu koja se prečesto gazi ili uskraćuje. Puno građanstvo znači i aktivno građanstvo, koje je jedino sposobno razbiti logiku rezignacije ili ovisnosti te djelovati kao brana umnažanju korupcijskih sustava u političkom i gospodarskom životu.

2. Za sinodski hod Crkava Mediterana

Baviti se teologijom na Mediteranu znači pridonijeti pletenju mreže između Crkava na Mediteranu, a preko njih i između narodâ zemalja koje okružuju ovo more. Teologija s Mediterana stavlja se u službu mreže relacija koja se gradi među biskupima Mediterana kroz susrete u Bariju, Firenci i Marseilleu. Naše je duboko uvjerenje da je samo zajedno moguće suočiti se s izazovima mediteranskog konteksta i da zajedništvo i „razmjena darova“ između Crkava na različitim obalama pomaže ponovno otkriti duboko značenje Crkve u neprekidnoj obnovi njezinih misterija unutar promjena i drama povijesti. Postoji sinodalni stil, nadahnut iskrenim osjećajima bratstva, koji valja njegovati u odnosima među Crkvama mediteranskih zemalja te živjeti u dijalogu sa sestrinskim Crkvama i s predstavnicima drugih religijskih tradicija. Put ekumenskog dijaloga, koliko god bio teško prohodiv, treba predložiti i poduprijeti kroz iskustva susreta, rasprave i suradnje u zajedničkom slušanju Duha. To je baština koju osjećamo da moramo prihvatiti od mnogih mučenika dijaloga na Mediteranu.

Autentična ekumenska sinodalnost može biti prvi i važan znak vjerodostojnosti kršćanskog svjedočanstva u mediteranskim zemljama i znak je nade u kontekstu razdiranom višestrukim napetostima.

3. Za izgradnju mirne budućnosti

⁶ PAPA FRANJO, *Teologija nakon Veritatis Gaudium u kontekstu Mediterana*.

⁷ PAPA FRANJO i AHMAD AL-TAYYEB, *Dokument o ljudskom bratstvu za mir u svijetu i zajednički suživot*, Abu Dhabi, 4. veljače 2019.

⁸ *Isto*.

Baviti se teologijom na Mediteranu znači ne ignorirati različite socijalne, političke i vjerske napetosti, koje često uzrokuju sukobe. Horizont univerzalnog bratstva poziva na posao teologiju mira i za mir, koja rigorozno traži temelje i uvjete mogućih putova sposobnih za ponovno povezivanje narodâ među kojima sada vlada smrt i za poticanje iskustava suživota i socijalnog prijateljstva. Postoji snažan osjećaj povezanosti u mediteranskom kontekstu: bogatstvo je to koje valja iskoristiti. Međutim, relacije se ne otvaraju uvijek prema onima koji su izvan nečijeg kruga ili prema strancima. U mediteranskim zemljama osjećaj prihvata i gostoprimstva često koegzistira sa željom da ih se zatvori u svoju obitelj ili vlastitu grupu. Teologija može pomoći da se izbjegne rizik familijarizma i potaknuti djela i osjećaje uzajamne solidarnosti koji u snažnom osjećaju obitelji rađaju osjećaj da su dio jedine ljudske obitelji i jedine obitelji djece Božje. „Između“ koje, ako ga se dokraja posluša, sugerira Mediteran, jest ono „između“ koje ujedinjuje, uključuje, povezuje različitosti; ono „između“ koje je poticaj miru i protuotrov ratu.

Ne može biti mira, niti istinskog socijalnog prijateljstva, ako ostanemo gluhi na krik zemlje i mora. Nadvladavanje logike grupnih interesa zahtijeva ozbiljno shvaćanje pitanja okoliša. Mediteran je jedno od mjesta gdje je najdramatičnije očita promjena ekološke ravnoteže s povezanim i ponavljajućim katastrofama. Na moru ne umiru samo ljudi, umire i more. Mnogi od ratova u tijeku uzrokovani su posljedicama neravnoteže u okolišu ili ih one barem potiču: suša i nestašica vode, rastuća dezertifikacija, situacije siromaštva i gladi te korištenje osnovnih potreština kao oružja. Teologija ima dužnost podsjetiti narode Mediterana da je samo integrirani razvoj, u skladu s okolišem, kao što se događalo često i na mnogim mjestima Mediterana, predodređen za stvaranje budućnosti te da stvoreno nije mjesto pljačke, nego zajednički dom o kojem se treba brinuti, oslobađajući njegov potencijal za dobro.

4. Za „gostoljubivo“ vjersko iskustvo

Baviti se teologijom na Mediteranu može dati novi poticaj s obzirom na vjersko iskustvo, shvaćeno kao iskustvo Boga te je stoga kao sâmo područje susreta između vjernika različitih tradicija, ali i kao bitna referenca za teološko utemeljenje koje kreće od objave Boga i iskustva koje ona pokreće. Otajstvo Krista, utjelovljene Riječi, i njegova Uskrsa za spas mnogih vodi nas u tom smjeru. Gledanje na drugoga, na njegovu vjeru, iz perspektive vjerskog iskustva, može pomoći da se stvori „gostoljubivi prostor“, u kojem osjetljivost pojedinačnih tradicija i konfesija može naći prihvaćanje i priznanje, u vidu uzajamnog obogaćivanja. Riječ je o uvažavanju razumijevanja koje drugi ima o vlastitom iskustvu Boga i svoje vjere, o širenju svetog prostora učeći ga pojmiti i živjeti ne kao prostor u kojem treba predsjedati, već kao dinamično i aktivno mjesto, mobilnu i za promjenu otvorenu granicu koja pomiče svoja ograničenja ne poništavajući ih, s ciljem stvaranja široke dobrodošlice. Slična perspektiva razumijevanja otvara mogućnost izmjene iskustva Božje prisutnosti s drugim vjernicima. Demilitarizirati religije znači „*demilitarizaciju* čovjekova srca“⁹ i pridonijeti demilitarizaciji kultura tako da uzajamno gostoprimstvo postane kulturna paradigma mišljenja, kriterij života i društvenog djelovanja.

Znamo da kao vjernici moramo tražiti oprostjenje za zatvaranja koja se opravdavaju u ime vjere, za sukobe podržavane vjerskim razlozima, za nedostatak hrabrosti u raskrinkavanju zala uzrokovanih ideološkim sustavima i sustavima moći. Želimo se nadalje poučiti iskustvima tolikih zajednica koje su se obnovile i obratile počevši od prihvaćanja stranaca i koje su ponovno našle istinski smisao vlastite vjere prihvaćajući vjeru drugih. U tim iskustvima zapravo možemo prepoznati otkrivajuće i

⁹ PAPA FRANJO, *Govor u Founder's Memorial centru (Abu Dhabi)*, 4. veljače 2019.

inovativno djelovanje Duha: „Evo, činim nešto novo; već nastaje. Zar ne opažate?“ (Iz 43, 19; usp. Otk 21, 5), a ovdje je *novum* koji Mediteran još uvijek pripovijeda.

Mi teolozi i teologinje mediteranskoga prostora *obvezujemo se*, stoga, njegovati sve prilike za raspravu, razmjenu i razmišljanje za ponovno pokretanje teološkog prijedloga koji pomaže Mediteranu da se ponovno otkrije kao most, kao more miješanja i križanja te da se izgradi kao arka mira, „more bratstva“.

Obvezujemo se staviti u službu teologije koja s Mediterana može biti kritična instanca i čimbenik promicanja humanizma prihvaćanja i bratskog suživota, za narode Mediterana i za sve one koji još uvijek na Mediteran gledaju s posebnom pažnjom.

Obvezujemo se surađivati s pastirima kako bismo se, u odnosu uzajamne podrške, mi teolozi osjećali prepoznati u diakoniji razumnoj vjeri, a oni da se osjećaju praćeni i ohrabreni u svojoj delikatnoj službi razlučivanja i crkvene odgovornosti. S našim zajednicama želimo obnoviti hrabrost naviještanja i svjedočenja. Na koncu, apeliramo na one koji su uključeni u delikatnan posao teološkog istraživanja, podučavanja i formacije da nastave zalagati se s još većim entuzijazmom i motivacijom.

Neka Mediteran ponovno postane kolijevka nade: kolijevka i obećanje mogućeg bratstva.

Skraćenice EG, VG i LS označavaju dokumente *Evangelii gaudium*, *Veritatis gaudium* i *Laudato si'*.